

הלכות יום הכפורים סימן תרה

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק י]

כַּעֲבָרָה לְעֵיל (ס"י קנו ס"ק ד), שאף לא ידבר עמו קשות בתוכחהו

עד כדי שויכלימו, שנאמר (ויקרא יט יז) 'הזכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא', אלא יוכיחנו בחת ובלשון רכה.

ואם כבר הוכיח אותו בסתר ולא קיבל, כתב הרמב"ם (פ"ו מהל' דעות ד"ה, צ"ח בשעה"צ לעיל ס"ק ח) לגבי דברים שבין אדם למקום, שמכלימים אותו ברכים ומפרסמים חטאו ומחריפים אותו בפניו ומבזים ומקללים אותו עד שיחזור למוטב, וכמו שעשו הנביאים לשראל.

ואפילו לגבי דברים שבין אדם לחבירו, הביא בספרו הפ"ץ חיים (הלכות לשון הרע כלל י באר מים חיים ס"ק א) את דברי הלחם משנה (שב) שיש מי שביאר בכוח הרמב"ם, שגם לגביהם אם כבר הוכיח אותו בסתר ולא קיבל, יכלימונו על כל פנים בפניו, ובלבד שלא יכלימונו ברכים.

ובאופן שרואה שחבירו עובר איסור שבין אדם לחבירו כלפי אדם אחר, כתב המנחת חינוך (מצוה רמ אות א) שכלפיו נחשב הדבר כבין אדם למקום, ומותר להכלימו כשאינו מקבל דבריו בסתר, ודוקא לגבי מי שהחטא הוא בנגדו, יש איסור להכלים את החוטא ברכים נאולם יש לדק ממשמעות החפ"ץ חיים (במקור חיים שם) שאינו סובר כהמנחת חינוך.

עד כתב שם, שיש להסתפק האם גם בעבירות שמדברי סופרים, מותר להכלים את חבירו ברכים, שהרי עובר בכך על לאו בקום ועשה, ולא העמידו חכמים את דבריהם במקום איסור תורה [לבד ממקומות מסויימים].

[משנ"ב ס"ק יב]

וְעַל-כָּל-פְּנִים יִחַשְׁבֶּה בְּלִבּוֹ כְּזָהוּ.

(20) וכן כתב לעיל (ס"י תקנ"ג ס"ק ב) לענין ערב תשעה באב, שאחר שאכל את הסעודה מנסקת; נכון שיתנה בפירושו בפה או בלב, שעדיין אינו מקבל עליו את התענית.

[משנ"ב ס"ק יג]

גַּם בְּהִיזְיָה וְסִיכָהוּ, וּבִפְרָט בְּמִלְאָכָהוּ.

(21) אולם לגבי צעילת הסט"ל, התבאר לעיל (ס"י תקנ"ג ס"ק ב, ובשעה"צ שם ס"ק א) לענין מי שקיבל על עצמו את תענית 'תשעה באב', שעדיין מותר הוא בכך, שכיון שאינו חולץ מנעליו, נחשב הדבר כאילו התנה בקבלתו חוץ מדבר זה.

ומדן זה למד הגרי"ן קרליץ (חוט שני יום כיפור עמ' קיד) לגבי מי שהתנה שמקבל על עצמו את יום כיפור רק לענין איסור אכילה ולא לענין איסור מלאכה, שגם כן הועילה קבלתו לחצאין.

(22) מבואר מלשונו שאיסור מלאכה חמור משאר עינויים, והיינו משום שעל עשיית מלאכה יש חיוב כרת, מה שאין כן על שאר עינויים ולבד מאכילה ושתייה יש רק איסור, וכמו שכתב השר"ע לקמן (ס"י תרי"א ס"יא) ואף התבאר במשנ"ב שם (ס"ק א), שיש שסברו שהאיסור בשאר עינויים הוא רק מדרבנן.

[משנ"ב ס"ק יד]

לְעֵיל קָבַל עָלָיו הַתַּעֲנִיתוֹ (וכו', מְפַלֵּג הַמְּנַחֵה וְאֵילָנָה) (וכו', כְּמוֹ לְשִׁפְתוֹ בְּסִימָן תִּקְסָב סְעִיף יא²⁵).

(23) ומי שמירך את ברכת 'שהחיינו' של בניסת היום, כתב לקמן (ס"י תרי"ט ס"ק ד) שמקבל עליו בכך את התענית.

(24) ושעור זמן זה, התבאר בשר"ע וברמ"א לעיל (ס"י רלב ס"יא) שהוא שעה ורבע ומנית קודם הלילה, וביאר במשנ"ב שם (ס"ק ו) שזמן מנחה קטנה הוא שתי שעות וחצי קודם הלילה, ולכן 'פלג המנחה' שהוא חצי מזמן זה, עולה לשעה ורבע.

עד כתב שם (ס"ק ד), שנחלקו הפוסקים לענין זמן 'פלג המנחה' האם משערים אותו שעה ורבע קודם השקיעה או קודם צאת הכוכבים, ומ"מ לגבי שיעור הזמן שמועיל לקבל תוספת שבת, כתב לעיל (ס"י רס"א ס"ק כו) שבדעבד אם קיבל על עצמו תוך שעה ורבע שקודם השקיעה, יש להחמיר שהועילה קבלתו [אמנם, בכי"ל לעיל (ס"י רס"ג ס"ד ד"ה קדם הלילה) כתב שאפשר לקבל תוספת שבת שחי שעות קודם הלילה, אולם ראה מה שכתבנו שם].

(25) שם כתב השר"ע, שמי שאכל עד חצי היום וקיבל על עצמו שלא לאכול משם ואילך, אף על פי שאין זה נחשב כתענית לענין אמירת 'עננו', מ"מ חייב הוא לקיים את נדרו ולהתענות כוונן שקיבל על עצמו.

[משנ"ב ס"ק יו]

בְּשֵׁם הַיְיָ הַהַגְרָא וְכֵן יִתֵּר הַדְּבָרִים שְׁשִׁים.

(26) שם כתב לענין קבלת תענית תשעה באב, שהבי"ח והגרי"א סברו שמועילה קבלת התענית כלב, ונאסר בכל הדברים שנאסרו בתשעה באב [לבד מנעילת הסט"ל, וכי"ל כמה שכתבנו בס"ק יג], והוסיף, שהיינו דוקא כשקיבל בלבו להתענות, מה שאין כן אם רק גמר בדעתו שלא לאכול יותר, אינו נחשב כקבלת, ומותר אפילו באכילה. ובטעם הדבר שקבלה בלב מועילה, ראה מה שכתב לעיל (ס"י תקס"ב ס"ק לא).

[משנ"ב ס"ק יז]

וְיִדְוֶקָא בְּשִׁיר-עוֹף²⁷ וְכוּ', בְּשִׁיר-עוֹף בְּשִׁיר-תְּרִיתָיִם.

(27) וכמו שביאר המחצה"ש (ס"ק ז) שבשר עוף הוא קל לעיכול.

(28) וכן כתב לעיל (ס"י תרד"ט ס"ק ב), שראיילים אנו לאכול בשר גם בשחרית.

ולענין המנהג לאכול דגים, כתב המטה אפרים (ס"י תרד"ט ס"ח) שמצוה לאכול גם דגים [על פי המדרש שהובא בסור סי' תרד, מעשה כשטר העיר וכו'], ודוקא בסעודת שחרית, אך בסעודה המפסקת כתב שם (ס"י תרה ס"א) שאין לאוכלם, וכן כתב הקצו"ש (ס"י קלא ס"ב).

ההאלף הנגזר (על המטה אפרים, כאן ס"ק ב) כתב, שדוקא דגים חמים אין אוכלים בסעודה המפסקת, משום שהם מרבים את הזרע, אבל דגים קרים אינם מרבים, ומותר לאוכלם [מלבד דגים מלוחים, שהם יצמיאווה ביו"ב כיפור], וסיים שכמוזמנה שכך נהגה. ובשם הגרי"ו קניבסקי הובא (ארחות רבנו ח"ב עמ' קצ"ט) שנהגו לאכול דגים בסעודה המפסקת.

[משנ"ב ס"ק יח]

שֶׁהֵם גַּם-כֵּן מְרַבִּים זְרַע²⁹ וְכוּ', מְפַנֵּי שְׂמֵעָה גְּהָה³⁰ וְכוּ', וְכָלֵע קָצֵת מִן הַקִּיָּאָה³¹.

(29) בענין שום לא חילק כאן בין צלח לשאינו צלוח, אמנם לעיל (ס"י רפ"א ס"ק א) כתב שרק שומים צלויים מרבים זרע, עד כתב שם, שעדשים מבושלים מרבים זרע, אמנם כשהם מלוחים הם ממעטים את הזרע [וככל דבר מלוח שממעט את הזרע].

(30) וכן ללעוס שורש 'לאקערין' [תבלין מתוק] בערב יום כיפור, כתב לעיל (ס"י צ"א ס"ק מה) שאסור, בין שהמתיקות תשאר בפיו, וכשיבלע את הרוק יבלע גם את המתיקות [אולם לבלוע את הרוק כשאין בו מתיקות, כתב לעיל (ס"י תקס"ז ס"ק יג) שמוותר].

(31) וכן לרחוץ את פיו ביום כיפור, כתב הרמ"א לקמן (ס"י תרי"ג ס"ד) שאסור, וביאר במשנ"ב שם (ס"ק יא) שחששו שבלע קצת בגרונו, והוסיף לעיל (ס"י תקס"ז ס"ק יא), שיש להחמיר בדבר גם באופן שמכתף את ראשו ופיו למטה.

[שעה"צ ס"ק כא]

בְּהַרְיָה³².

(32) לכאורה יש להחליף, ב"סיק בא לכתוב מגן אברהם, ובסיק בב לכתוב מהרי"ל.

הלכות יום הכפורים סימן תרח

באר הגולה עד

ד הרא"ש שם. ועין במה שצינורו בסימן תקנ"ח ח' ל"ב בשם הר"ם

שאין דבריו נשמעין לא יאמר ברבים להוכיחין (ט) רק פעם אחת, אבל לא ירבה בתוכחות מאחר שינדע שלא ישמעו אליו, אבל בחד (י) יתקב להוכיחו יעד שפניו או (יא) תקלפו (ניטוי יוסף סוף פרק הבא על יבמות): **ג' דאם הפסיק מאכילתו בעוד היום גדול.** (יב) יכול לחזור ולאכל (יג) כל זמן (יד) שלא קבל עליו התענית: הגה (טו) ועין לעיל סימן תקנ"ח דאם קבל (ס) קבל לא תני קבלה: **ד' בערב יום הכפורים אין לו לאכל אלא מאכלים קלים להפעל, כדי שלא יהא שבע ומתגאה פשיהפלל:** הגה וכן אין איכלים (טז) דברים (ז) המתממים את הגוף, (יז) שלא יבוא לידי קרי, וכן אין לאכל (יח) מאכלי (ו) חלב, שמרבים נרע, אף בסעודה (ט) שחרית נוהגין לאכלן (מחרי"ל):

באר היטב

רק אם קבל עליו פירוש שלא לאכל עוד אסור. מ"א: (י) המתממים. כגון בשמים וכרפס, וזה אינו אסור כ"א בסעודה הפסקתה, אבל דברים המרבים נרע אין לאכל כל היום, כ"ח: (י) קבל, סמך, רמב"ם: (ט) שחרית. ודעת מהר"ל ופ"ח לאסור אף בשחרית, דמריב נרע. והב"מ ט"ו, דשום אין לאכל אף בשחרית וכן ביצים דמריב נרע. ובמ"ה הסי' ח: אם אכל איכילה גשה וקשה לו לא יתן אצבעו לפיו להקיא.

באר הלכה

צריך למחות אף שיודע שלא יקבלום, הנהיב רק שישנו פקיסה על העוקרים לפחות בקם בתוקף הדין, אבל קשין בינו כח להפרישם אין מחייב להוכיחם כיון שידע שלא יקבלום, אכן מדברי הט"ק המוכח דמגיד אבהם משמע דבזה אף שאין נחפס בחטאם מכל מקום יש עליו חייב מצד המצות יצאה דחוקה: * חייב להוכיחו. ובספר חסידים סימן תיג כתב: דוקא איש את אחיו שלבו גם בו, אבל אם תהא איש אחר שאם יוכיחתי ישנאנו ונקים ממנו, אין להוכיחו [מ"א בשנת]. לעולם ידור אדם במקום רבו שקמקבל תוכחתו, ואם לאו אל ידור, מוטב שיהיה שוגגים (ברכות דף ח:): * עד ששכנו. ראיתי בספר החינוך במצוה רטו וזה לשונו: מה שאסרה זכרונם לברכה שחייב מצוה [ול] עד הפאה, כלומר שחייב הפולחין להרבות תולדותיו אל החוטא עד שהא קרוב החוטא להכות את המוכיח. עין שם עוד:

משנה ברורה

גמ' פ"ג על דבר המפניש בתורה [והוא הדין על שאר מידו, דהנהיב שיודע שהוא אסור ועובר על [זה], עד סוף הג"ה. ונהנה לשון ואם יודע, (י) פתחי האחרונים שאינו מן הדק, דהא עד עקשו גמ' פ"ג מרי בהכי, ובג"ל, אלא דבא לתדע דיש חילוק בין דפים לתיבה, דברבים פשיודע שאין דבריו נשמעין להם מחייב להוכיח רק פעם אחת, אבל בחדיד מחייב להוכיח כמה פעמים עד הפאה או קבלה: (ט) רק פעם אחת. אולי ישמעו, או כדי שלא יהיה להם פתחון פה, ומכאן ואילך — פשם שמצוה לימר דבר הנשמע (יא) פך מצוה שלא לימר דבר שאינו נשמע: (י) חייב להוכיחו. בפ"ב שפסטר (יג) יוכיחתי בסתר, ובפ"ב שבגלוי יוכיחתי מיד, שלא יחלל שם שמים: (יא) תקלפו. ויש אומרים "אל תוכח לך פן ישנאנו": ג' (יב) יכול לחזור ולאכל וכו'. יש שכתבו (יד) שהמנהג שלאחר שאכל אסור לאכל, דבזה שמפסיק תרי פאלו קבל פה, (טו) ולכן נכון שקדם בפרת הפודו יאמר פירוש שאינו מקבל עליו ערין המענית, (טז) ועל-כל-פנים יחשוב בלבו פנהיט: (יג) כל זמן וכו'. ואם קבל עליו, (יח) אסור גם ברחיצה וסיכה⁽²¹⁾, (יח) ובפרט במלאכה⁽²²⁾: (יח) שלא קבל עליו התענית⁽²³⁾. והפ"ה מהני (יט) רק מפלג המנחה ואילך⁽²⁴⁾, אבל אם קבל עליו המענית מקדם פלג המנחה אין מקבלתו כלום: (כ) אבל אם קבל על עצמו סתם (כא) שלא לאכל אפלו בשאר ימות השנה אם קבל עליו לאכל מתצות היום ואילך, כמו שפירשתי בסימן תקס"ב סעיף יא⁽²⁵⁾: (טו) ועין לעיל וכו'. ועין שם במשנה ברורה סעיף קטן ב מה שכתבו בשם הב"ח והגר"א וכן נהר הדברים שם⁽²⁶⁾, וישן גם כן לעוננו: ד' (טז) דברים המתממין. כגון בשמים וכרפס (שקורין ואפרין) (כז) ויון טוב, וזה אינו אסור כי אם בפעודה המפסקת, אבל דברים המרבים נרע, כגון מאכלי חלב, וכדלקמה, הנה ראוי להיות נזהר שלא לאכל כל היום, אכן העולם נוהגין לאכלן בשחרית ונה שמסם הרמ"א: אף בסעודת שחרית וכו'. וטעם המנהג לא נהפך, כן כתב מהר"ל. ועין במגן אברהם שמשלב המנהג. ועקר טעם המנהג, משום שהם מאכלים קלים, אכן בפעודה מפסקת נהגו לאכל בשו' שהיא עקר הסעודה, ודוקא בשער⁽²⁷⁾ [מ"א]. ומפריינגנים משמע דבמנהגו נהגו לאכל בשער⁽²⁸⁾ בשחרית⁽²⁹⁾: (יז) שלא יבוא לידי קרי. וביום הכפורים (כג) הלא אסור לו לקבל, וכדלקמן בסוף סימן תריג: (יח) מאכלי חלב. חפה. ועין בט"ו דהוא הדין דיש לזהר משום וביצים, שהם גם כן מרבים נרע⁽³⁰⁾. כתב הפריינגדים, דחלב המעלב בהבשיל או ט"י"א עם חלב אכשר דכטל קרב לעגן זה. לא יאכל שמשמין מפני שפועלה גרוע⁽³¹⁾. ואם אכל הכהה, לא יעשים אצבעו כדי להקיא ביום כפור, שמא יבלע קצת מן הקיאה⁽³²⁾ [ס"ח]. כתב מהר"ו, שלא ישתכר בסעודה המפסקת ולא יאכל איכילה גשה. וכאמרת אפלו בפעודה שחרית יש לזהר מזה, כמו שכתב המספר, וכל-שכן בפעודה זו:

שער הציון

(ט) לבחשיישרד תפשוט: (י) לבחשיישרד: (יא) שם נמוקרייוסף פרק הבא על יבמות: (יב) מגן אברהם בשם פ"מ: (יג) שם בשם ס"ק. ונראה דיש לסתף על זה, הבלאו הכי דעת הסמ"ג והסמ"ד דהקיא פשוט לו שלא יקבלו אינו מחייב להוכיח קל אף במידו, והנה הרמ"א נקיס לדיקא אידוד פוסקים דמתחייב להוכיחו אף בזה, מכל מקום די לנו להחמיר להוכיח עד שיקוף, כדעת רבי יוחנן בנמרא, דהיינו די עד שיקוף: (יד) מגן אברהם בשם מהר"ל ופ"ח: (טו) מגן אברהם בסימן תקנ"ח: (טז) סייראדם: (יז) מגן אברהם ופ"ח בסימן תקנ"ח: (יח) פן משמע משהא אפרים ופשוט: (יט) משמע הרמב"ם, והפ"ה אינו מוציל רק בזמן שישכיל לחול עליו שם תוספות ולא מקדם, ואף ונקיטין לדיקא דאף בתשעה באב דאין בו שום תוספות מדינא ומכל מקום הקפלה מהני, ודלא מהרמב"ם, שם הטעם כמו שכתב הרמב"ם בפעמו בורחיה האדם לתרוץ דעת הר"ן שפיר הקפלה מהני, משום דהואיל שכלול לצעות תוספות בגמיה של תורה יכול לצעות נפיה בגמיה של דבריהם הואיל ורצה להסיף עליו ולצעותו פיוס עצמו, וכן מצוה שמהפ"ל בשפת של מוציא ישיבת ואומר הבדלה על הכוס ואף על-פי שאינו מטר ערין בתלכות, כיון שהקדיל בו כבר ציחתי קל"ה, וכן שפן, אם קבל עליו תעניתו עשה אותו על עצמו ככדי השקשות של תשעה באב, עד כאן לשונו. ולפי זה גם להר"ף לא נחל להוסיף יותר מפלג המנחה אף אם קבל פריט. ומה היום המגן אברהם נכתב: ומיחו אם קבל עליו פירוש שלא לאכל וכו', רצה לימר שלא אמר שיקבל התענית עליו, דשם הקפלה של מענית יום הכפורים לא יוכל להמשיך יותר מפלג המנחה כיון דאינו יכול לחול עליו אף שם תוספות יום הכפורים, ובג"ל, רק שיקבל עליו סתמא שלא לאכל עוד ביום זה יותר, וזה מל אפלו בכל השנה. אחר כך מצאתי שפירש בן הפריינגדים והלבושיישרד. והארכות בכל זה, להוציא מדברי המחצית השקל שדדחק מאד דדברי מהגן אברהם, ואף שהמטה אפרים העמיקו, האמת הוא דוקר הפריינגדים והלבושיישרד דאף אם אמר פירוש שיקבל עליו המענית מקדם פלג המנחה אינו כלום, ועקר קשינו מהה הקוטא לו אף לעגן תשעה באב האין בו תוספות מכל מקום הקפלה מהני, לא קשה מיד, כפי מה שהקפלה מתורת האדם: (כ) אכן בנה אינו אסור רק באכילה ולא ברחיצה ובמלאכה (פמ"ג בסימן תקנ"ח): (כא) מהר"ל⁽³²⁾: (כב) מגן אברהם: (כג) שם מהר"ל:

